

Prof. dr hab. Agnieszka Gromkowska-Melosik

Poznań, 11.05. 2019

Wydział Studiów Edukacyjnych

Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Maciuszek,
Wolontariat seniorów – obrazy aktywności osób starszych
napisanej pod kierunkiem prof. DSW dr hab. Piotra Mikiewicza**

W kulturze kultu młodości i piękna starość wydaje się być kwestią odległą i nieistniejącą. Dzięki medycynie, w szczególności chirurgii plastycznej, aktywności fizycznej, szeregu suplementów, także otwarcia na nowe style życia – istnieje wrażenie, że można coraz dłużej pozostawać młodym... Bycie starym kojarzone jest bardziej ze stanem ducha niż datą w metryce urodzenia. Boimy się terminu starość – definiowanego jako ostatni okres życia, kojarzy się on bowiem, także za sprawą medykalizacji, z utratą aktywności, sprawności, zdolności poznawczych i chorobami. Jest też często używany w kontekstach negatywnych: wykluczenia społecznego, ubóstwa, konserwatyizmu i w kontekście ogólnym – problemu jednostkowego i społecznego.

Niechętnie używamy go też w kontekście naukowym – zastępując sformułowaniami: późna dorosłość (Helen Bee), późna dojrzałość, trzeci wiek. Autorka doktoratu, której bliskie naukowo są problemy starości w tytule swojej pracy użyła określenia osoby starsze, zgodnie z „polityczną poprawnością” widoczną w tekstach zagranicznych (w literaturze anglojęzycznej pojęcie old people zastępuje kategoria older people), ale też z rosnącym upodmiotowieniem tej kategorii ludzi – szczególnie w kontekście wyłaniania się możliwości kreowania własnej biografii.

Praca doktorska mgr Anny Maciuszek jest głosem w dyskusji na temat osób starszych i rekonstrukcji kategorii starości. Wpisuje się więc w sposób bardzo aktualny i ważny w żywą tkankę kultury. Przeczytałam ją z wielkim zainteresowaniem, doceniając wkład pracy

doktorantki i podjęty trud badań, który dał jej unikatowy wgląd w analizowany problem i dostarczył nowych analitycznych jego kontekstów. Na kartach dysertacji widać wyraźnie ogromną wiedzę i zaangażowanie badawcze Autorki, które w sposób znaczący podnosi wartość jej analiz. Dla mnie, jako recenzentki, była to praca bardzo interesująca i oryginalna, a czytając ją zrozumiałam wielowymiarowość i złożoność problemu starzenia się.

Już na wstępie stwierdzam, że jest to praca stojąca na bardzo dobrym poziomie merytorycznym. Stanowi ona nie tylko wartościowy wkład do wiedzy o wolontariacie osób starszych ale także otwiera nowe przestrzenie dyskursu naukowego w tym obszarze. Wybór tematu wynika z doświadczeń własnych doktorantki, która bardzo wyraźnie podkreśla tego typu motywację – uznaję to za dodatkowy walor dysertacji.

Mgr Anna Maciuszek umieszcza prowadzone przez siebie badania w paradygmacie interpretatywnym. Jako głównych bohaterów rozważań zarówno teoretycznych, jak i warstwy empirycznej czyni osoby starsze aktywne w wolontariacie. Nawiązuje przy tym do koncepcji „pomyślnego starzenia się” oraz „profilaktyki starzenia się”. Jest to więc, w nawiązaniu do istotnej tradycji w historii pedagogiki nie tylko praca diagnostyczna ale także „zorientowana na wartości”, na zmianę świata, tożsamości i biografii ludzi.

We wstępie autorka sytuuje swoje rozważania w obszarze socjologii i pedagogiki. Jednak w pracy bardzo wyraźne jest interdyscyplinarne ujęcie problemu, które wyraźnie nawiązuje do szerokiego wykształcenia doktorantki – absolwentki ekonomii na Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu oraz Międzywydziałowych Studiów Archeologii Sądowej na Uniwersytecie Wrocławskim. Jest to niewątpliwym kolejnym atutem autorki dysertacji.

Tekst napisany jest bardzo barwnym i komunikatywnym stylem. Erudycja autorki widoczna jest zarówno w jej narracji sensu stricto ale także w przywoływaniu szeregu cytatów z różnych dzieł – począwszy od klasycznych, poprzez rozważania z obszaru nauk społecznych, humanistycznych, w tym dość obszernie pokazujące jej wiedzę historyczną. To sprawia, że bardzo dobrze napisane są, wręcz w sposób intertekstualny, fragmenty pracy poświęcone postrzeganiu starości i osób starszych przez pryzmat tekstów kultury, i historii. Narracja mgr Anny Maciuszek jest jak barwny patchwork. Podobają mi się bardzo te wycieczki intelektualne doktorantki, która pisząc o starości nie waha się dużego pasażu

poświęcić, bardzo bliskiej także i moim analizom - historii codzienności gdzie jej narracja staje się bardziej płynna i jednocześnie spoista zupełnie jak w najlepszych fragmentach autorstwa słynnych francuskich historyków z Ecole des Annales.

Praca składa się z trzech rozdziałów, wstępu (który zatytułowany jest: Komu służy ta praca?), zakończenia i bibliografii oraz spisu tabel i rysunków. Mgr Anna Maciuszek podkreśla, iż „konstrukcja pracy odzwierciedla swobodę i proces badawczy”, jednak wpisuje się ona w klasyczny układ prac o charakterze badawczym, podział na trzy części, z których pierwsza jest częścią ukazującą problemy w świetle teoretycznym, druga jest prezentacją przyjętej metodologii, trzecia natomiast ukazuje poczynione analizy materiału empirycznego wraz z wnioskami i postulatami. Jednak pomimo tego tradycyjnego schematu, autorka przekracza go w tekście, gdyż na każdym etapie pracy i w każdej z części pojawiają się zarówno konteksty teoretyczne, jak i metodologiczne. I to jest charakterystyczne dla prac w paradygmacie interpretatywnym. To świadczy o tym, że doktorantka znakomicie rozumie to podejście w naukach społecznych i potrafi ją zastosować.

Czytając tekst zastanawiam się nad istotnością uwag krytycznych ponieważ mgr Anna Maciuszek wyprzedziła mnie w tym zakresie, „recenzując” swój doktorat już we wstępie, uprzedzając potencjalny katalog uwag recenzenta i bardzo przekonująco dowodząc, że wszystkie ewentualne usterki i niedociągnięcia były zabiegiem świadomym. Na stronie 11. znajduje się też uwaga aby recenzenci zachowali spokój i nie denerwowali się. Chciałam zapewnić doktorantkę, że jej tekst nie tylko nie powoduje u mnie negatywnych emocji, ale jej stała obecność w tekście jest dla mnie doświadczeniem pozytywnym i niezwykle docenianym w kontekście przyjętych założeń metodologicznych.

W rozdziale I zatytułowanym *Spostrzeganie starości i osób starszych przez teksty kultury, historię, społecznie* autorka dokonuje udanej próby odpowiedzi na pytania: „Jak spostrzegamy starość i osoby starsze? Kto to jest osoba starsza? Czym jest starość?” Wykorzystana w nim literatura jest obszerna i reprezentatywna dla podejmowanego problemu. Pozwala także na uchwycenie dynamiki pojęć starzenia się i starości, także w perspektywie historycznej, choć nie w ujęciu chronologicznym, lecz problemowym. Mgr Anna Maciuszek porusza tu, w sposób interesujący poznawczo i świadczący o jej erudycji,

problemy granic starości, aktywności ludzi starszych lub jej braku, a także zjawisk takich jak, medykalizacja starości, jej stereotypizacja, w tym strach przed starzeniem się i w końcu - brak edukacji do starości. W tej części autorka w pewnej mierze nawiązuje do rekonstrukcji dyskursu zgodnie z logiką i metodologią Michela Foucaulta. Narracja mgr Anny Maciuszek jest logiczna, dobrze uargumentowana i poprawna merytorycznie. Sprawia to także, iż mamy do czynienia z pracą o dużych walorach nie tylko poznawczych, ale i tekstem niezwykle żywym, w narracji pierwszoosobowej, przedstawiającym nie tylko „obiektywną” wiedzę, lecz także punkt widzenia, a często także odczucia autorki.

Tę część pracy oceniam jako bardzo dobrze napisaną, świadczącą o znacznym doświadczeniu tematu przez doktorantkę. Stanowi ona znakomite wprowadzenie do kolejnych rozdziałów dysertacji.

Rozdział II jest przedstawieniem koncepcji badań własnych. Doktorantka umieściła swoje badania, w sposób trafny, w perspektywie fenomenologii społecznej i teorii strukturacji Anthonego Giddensa. Posłużyła się metodą badań etnograficznych oraz analizą dokumentów. Próba badawcza została dobrana poprawnie, w sposób celowy. Składała się ona z dwóch grup: osób starszych działających w regularnym wolontariacie oraz osób skupionych wokół tych wolontariuszy, między innymi, przedstawicieli organizacji, w ramach której działały te osoby, a także odbiorców tych działań. Tę część doktoratu czyta się bardzo dobrze, napisana jest ona w sposób poprawny merytorycznie. Sam zamysł badań a także ich realizacja nie pozostawia wątpliwości co do poprawności merytorycznej. Niewątpliwie jednak mamy tu coś co określiłabym jako „zamieszanie” w pytaniach badawczych. Bez wątpienia należy zmienić postać problemu na stronie 76, który aktualnie zaczyna się od słów: Jak wolontariat wpływa...? W badaniach jakościowych nie badamy wpływu, możemy to uczynić wyłącznie za pomocą eksperymentu. Poza tym nie o wpływ mgr Annie Maciuszek chodzi, gdy wyraźnie wskazuje, iż „szuka sensów i znaczeń, jakie przypisywane są wolontariatowi świadczonemu przez osoby starsze” (s. 120). Podobnie sugerowałabym zmianę brzmienia problemu: Jaki jest związek między wolontariatem a innymi aktywnościami społecznymi? W tej postaci zakłada on badanie współzależności zmiennych, a przecież autorce doktoratu badanie współzależności jest metodologicznie – przynajmniej w przyjętej optyce i metodologii - dalekie.

Niewątpliwą zaletą rozdziału metodologicznego jest bardzo szczegółowe, wręcz drobiazgowo opisywanie drogi badawczej, towarzyszących jej dylematów i refleksji, co jest bardzo istotne w przyjętym paradygmacie jakościowym. Może stanowić też cenne źródło wiedzy dla początkujących badaczy. Raz jeszcze chciałabym podkreślić, iż wysoko oceniam ten rozdział.

Część trzecia pracy poświęcona została analizie rezultatów badań własnych. Narracja prowadzona w tym rozdziale odzwierciedla ogromne zaangażowanie i intensywność, z którą Autorka dysertacji zanurzyła się w codzienności badanych zjawisk. I tę część pracy oceniam wysoko. Mgr Anna Maciuszek nie tylko dokonuje analizy zgromadzonych w rezultacie badań danych, lecz zawsze czyni to w odniesieniu do badań innych autorów, wprowadzając także i na tym etapie dopowiedzenia i konteksty teoretyczne.

Bardzo dobrze autorka konstruuje cztery obrazy wyłaniające się z jej badań: zatytułowane: „Ja wolontariusz, oni wolontariusze“, „Jestem herosem“, „Sok z cytryny w słoiku“, „Jestem bojownikiem“. Są one zapisem doświadczeń osób badanych w zakresie ich działalności wolontaryjnej, a także postrzegania własnej osoby w kontekście procesu starzenia się. Pozwalają one nie tylko poznać sensy i znaczenia nadawane przez badanych własnej aktywności ale ukazują też potencjał osób starszych w tym obszarze. W rezultacie mogą stanowić implikację do tworzenia programów edukacyjno-aktywizujących dla osób starszych i przez osoby starsze za pomocą narzędzi takich, jak wskazane w pracy: wolontariat kompetencyjny czy usługi dla ludności.

W całości dysertacji mgr Anna Maciuszek jawi się jako refleksyjny naukowiec. Ma ona, co należy wyraźnie podkreślić, pełną świadomość wielości kontekstów, z perspektywy których dokonuje analizy wrażliwej i niejednoznacznej materii sensów i doświadczeń osób objętych badaniami. Jest ona autorką całkowicie świadomą, że obraz, który wyłania się z jej narracji jest uwikłany w doświadczenia biograficzne. Autorka, co bardzo istotne, jest świadoma kontekstualności i subiektywności przedstawionej w pracy rzeczywistości. Akceptuje przy tym warunkowość uzyskanej wiedzy, zgodnie z postulatem A. Straussa i J. Corbina, gdzie „Wszystkie interpretacje (...) są ograniczone w czasie – w podwójnym znaczeniu. Po pierwsze, są one zawsze tymczasowe, nigdy nie są ustanowione na zawsze (...)

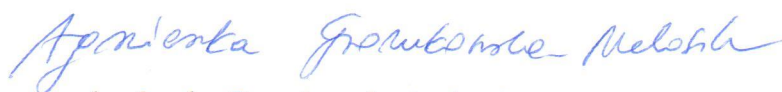

Po drugie (...) badacze i teoretycy nie są bogami, lecz mężczyznami i kobietami żyjącymi w pewnych okresach, zanurzonymi w pewnych społeczeństwach, poddani działaniu aktualnych idei i ideologii (...). Rozdział ten stanowi znakomite dopełnienie poprzednich rozważań.

Dysertacja doktorska mgr Anny Maciuszek jest znakomitym studium z pogranicza antropologii, socjologii i pedagogiki społecznej, w jej nurcie emancypacyjnym i krytycznym. Ponadto ma ona walor aplikacyjny – autorka formułuje w niej postulaty w zakresie zmiany rzeczywistości społecznej i edukacyjnej.

Problem podjęty przez mgr Annę Maciuszek w recenzowanej pracy jest problemem oryginalnym i wartościowym dla nauk o edukacji. Autorka swobodnie porusza się po podejmowanych problemach. Trzeba podkreślić, iż erudycyjnie wykorzystwała bogatą literaturę przedmiotu, a jej analizy świadczą o tym, że jest autorką świadomą i dojrzałą oraz prowadzi dyskurs naukowy w sposób poprawny. Sformułowane przez mgr Annę Maciuszek wnioski są zasadne w świetle przeprowadzonych przez nią badań, jak i w kontekście współczesnej wiedzy z zakresu nauk o edukacji. Trudno też nie dostrzec, że przedmiotowa dysertacja rzuca nowe światło na problem starości i aktywności ludzi starszych. Rekomenduję, po starannej korekcie językowej (literówki) opublikowanie pracy.

Na zakończenie pragnę stwierdzić, iż recenzowana rozprawa całkowicie spełnia wymagania ustawy o stopniach i tytułach naukowych, w związku z tym wnoszę o dopuszczenie mgr Anny Maciuszek do publicznej obrony pracy doktorskiej, a także o wyróżnienie rozprawy.

Agnieszka Gromkowska-Melosik